

Krešimir Petrović i Kostantin Momirović

Institut za kineziologiju Fakulteta za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu

DISKRIMINATIVNA ANALIZA SANKCIJA U PROSTORU NEKIH SOCIOLOŠKIH DIMENZIJA MALOLJETNIH DELINKVENATA U POSTPENALNOM RAZDOBLJU

0. UVOD

Proces resocijalizacije zapravo je proces integracije ličnosti u određeni segment socijalnog prostora. Efikasnost ma koje sankcije ovisi, otuda, ne samo od strukture ličnosti delinkventa, formirane dijelom i u toku penalnog tretmana, već i od strukture socijalnog prostora u kome se delinkvent nalazi u postpenalnom razdoblju. Struktura tog prostora ne mora biti jednaka za delinkvente kojima su izrečene različite sankcije; kako je dobro poznato (Singer, Kovačević i Momirović, 1973; Bayer i Singer, 1966, 1968; Kalafatić, 1973) sud se, kako mu i zakon nalaže, pri izricanju sankcije rukovodi, između ostalog, i socijalnim prilikama maloljetnika, a te se prilike ne moraju bitno promijeniti nakon isteka zavodskih sankcija, dok se, naravno, kod nezavodskih ne mogu u značajnijoj mjeri promijeniti.

Ocjena uspješnosti penalnog tretmana, a posebno ocjena relativne uspješnosti različitih penalnih postupaka definiranih prije svega vrstom izrečene sankcije, ne može zbog toga biti ni objektivna, ni realna ako se ne analiziraju i socijalne prilike u kojima se maloljetnici nalaze u postpenalnom razdoblju, osobito ako se ne analiziraju i razlike struktura segmenata socijalnog prostora maloljetnika kojima su izrečene različite sankcije. Izrazito nepovoljne socijalne prilike u postpe-

nalnom razdoblju mogu bitno smanjiti učinke i najbolje provedenog penalnog tretmana, jednako kao što povoljne socijalne prilike mogu povoljno utjecati na proces resocijalizacije i kod manjkavog, neadekvatnog ili čak nikakva penalnog tretmana. Može se s viti da izrazito povoljne socijalne prilike mogu neutralizirati efekte izazvane takvim penalnim postupcima koji su tako loše provedeni (koliko god da su dobro zamišljeni) da zapravo povećavaju vjerojatnost recidivizma i negativno utječu na proces resocijalizacije u cjelini.

Penalni tretman u svakoj zemlji, pa i našoj, determiniran je parametrima vremena i prostora specifičnim za tu zemlju. Efekti tog tretmana ne zavise samo od njega samog, već i objektivnih uvjeta života u postpenalnom razdoblju koji su posljedica društvenih i ekonomskih prilika u nekoj zemlji u određenom razdoblju njenoga razvoja. Svrha je penalnog tretmana integracija maloljetnika u konkretnu društvenu sredinu. Ta je sredina jedan od bitnih faktora od koje uspjeh penalnog tretmana zavisi, iako nipošto nije jedini faktor koji utječe na čitav proces.

Svaka društvena aktivnost je smisljena samo onda ako se njeni procesi mogu kontrolirati i rezultati objektivno ocijeniti. Upravljanje nekom društvenom aktivnošću moguće je samo ako su poznati svi činiooci od kojih ta

aktivnost zavisi, ako su poznate relacije između tih činilaca i ako je poznat učinak različitih operacija s pomoću kojih se ti činioci mogu mijenjati. Ta načela vrijede za razborito vođenje svake društvene politike, pa tako i za planiranje društvene politike u području omladinske delinkvencije.

1. SVRHA ISTRAŽIVANJA

Osnovna svrha ovog istraživanja jest određivanje socioloških karakteristika od kojih zavisi proces resocijalizacije maloljetnika u postpenalnom razdoblju za one skupine maloljetnika kojima su, za krivična djela koja maloljetnici redovito vrše, izrečene sankcije koje se na temelju odredaba Krivičnog zakonika o maloljetnicima u našoj sudskoj praksi redovito izriču.

Posebna je svrha ovog istraživanja utvrđivanje razlika između konfiguracije socijalnog prostora u kome će se maloljetnici, kojima su izrečene različite sankcije, naći u postpenalnom razdoblju.

Budući da je svrha cijelog sustava postupaka prema maloljetnicima ostvarivanje što potpunijeg i što uspješnijeg uključivanja u određenu socijalnu sredinu i to, redovito, upravo onu u kojoj će se maloljetnik naći u postpenalnom razdoblju, informacija o karakteristikama te sredine i o mogućim razlikama sredina u koje dolaze maloljetnici kojima su izrečene različite sankcije, presudne su za procjenu vjerojatnosti uspjeha procesa resocijalizacije.

U izvjesnoj mjeri svrha je ovog istraživanja da pruži konkretne informacije o obilježjima socijalne sredine tipične za maloljetnike u postpenalnom razdoblju i tipične za maloljetnike diferencirane prema vrsti izrečene sankcije. Te informacije mogu biti korisne za planiranje i programiranje penalnog tretmana koji mora biti usmjeren na stvaranje preduvjeta za uspješnu integraciju u određeni segment socijalnog prostora i za planira-

nje i programiranje sistema postpenalnog staranja koji predstavlja integralni dio tretmana maloljetnika.

Značenje socijalne sredine u kojoj se maloljetnik nalazi u postpenalnom razdoblju za proces resocijalizacije nesumnjivo je, jer taj proces i nije ništa drugo do integracija u tu sredinu, dakle prihvaćanje normi, vrednota, stavova i uzoraka ponašanja te sredine. Ta obilježja sredine mogu ali ne moraju biti sukladna s opće prihvaćenim sustavom normi i vrednota i stavovima i uzorcima ponašanja koji vrijede za cijeli društveni prostor, kada je ta sredina jedan dio. Integracija u konkretnu sredinu, koja ili sama devijantna ili pogoduje devijantnom ponašanju svojih članova, može reducirati efekte penalnog tretmana ukoliko ne budu u postpenalnom razdoblju poduzete takve mjere koje će promijeniti kriminogene karakteristike sredine ili barem položaj maloljetnika u toj sredini. Budući da je mogućnost promjena u kriminogenih karakteristika proces koji zavisi i od cjelokupnog društvenog razvoja kako njegovih proizvodnih snaga tako i njegovih proizvodnih odnosa, stvarne operacije koje u određenu vremenu i prostoru mogu poduzeti, bit će najčešće usmjerene ili na promjenu položaja maloljetnika u toj sredini ili na programiranje takvoga penalnog tretmana koji će maloljetniku omogućiti da se odupre kriminogenim utjecajima sredine, ili, u krajnjem slučaju na eliminaciju maloljetnika iz sredine koja ima izraziti kriminogeni utjecaj i njegovo prebacivanje u sredinu koja ima povoljniju konfiguraciju dimenzija značajnih za proces resocijalizacije.

Rezultati nijednoga konkretnog istraživanja ne mogu nikada pružiti informacije koje su sasvim dovoljne za rješavanje konkretnih društvenih problema, pogotovo kad je riječ o problemima sociološke naravi kojih je jedno od bitnih obilježja ne samo izvanredna složenost već i znatna vari-

jabilnost u vremenu i prostoru. Otuda je i domet ovog istraživanja vrlo ograničen. Ono se mora shvatiti kao mali dio cjelovitoga istraživačkog napora koji se poduzima kako bi se društvena politika prema delinkvenciji maloljetnika mogla formirati na osnovi većeg broja provjerenih i upotrebljivih informacija.

2. METODE

S obzirom da je u ovom istraživanju riječ o studiji efikasnosti krivičnih sankcija u obliku njihove adekvatnosti, psihičkim osobinama maloljetnika i socijalnim prilikama, kako u vrijeme činjenja krivičnog djela, tako i u postpenalnom razdoblju, primijenjen je onaj metodološki postupak, koji i u sociološkom segmentu istraživanja, u kojem se prema prirodi sociologijske nauke traži maksimalni mogući stupanj generalizacije i traženje određenih socioloških zakonitosti, omogućuje takvu kondenzaciju poruka da razina naučnih informacija zadovoljava ne samo zahtjeve sociologijske znanosti, već i prakse svih onih organa i ustanova kojima je povjerena briga o maloljetnim delinkventima.

Takav metodološki postupak nužan je i zbog toga:

— jer je broj mogućih poruka virtualno beskonačan, a naučne znanosti mogu se određivati samo u konačnim prostorima;

— jer unatoč gubljenju dijela informacija omogućuje veći stupanj generalizacije, a time i prodiranje od manifestacije neke pojave s njenoj suštini, a to je jedan od bitnih postulata znanosti uopće;

— jer nasuprot drugim dosad u sličnim upotrebljenim jednostavnijim metodološkim postupcima smanjuje subjektivitet u interpretaciji istraživača, što nužno znači veću egzaktnost i objektivnost interpretacije;

— jer otkriva veze među pojavama i tamo gdje ih dosadašnjim metodološkim postupcima nije bilo moguće eg-

zaktno ustanoviti, a samim time povećava znanstvenu razinu informacija i otvara šire mogućnosti interpretacije što je nov kvalitet kako za naučne spoznaje tako i za njihovu primjenu u praksi.

2.1 Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika projektiran je tako da omogući generalizaciju na populaciju maloljetnih delinkvenata s teritorije SFRJ i na populaciju sankcija koje se tim maloljetnicima stvarno izriču za ona krivična djela koja maloljetnici gotovo isključivo vrše. Zbog toga je projekt uzorka bio učinjen tako da omogući utvrđivanje položaja maloljetnika kojima su izrečene različite sankcije u sustavu socioloških dimenzija relevantnih za proces resocijalizacije u postpenalnom razdoblju.

Populacija iz koje je uzorak izvučen (kao arealni uzorak s vjerojatnostima areala da uđu u uzorak proporcionalnoj stopi maloljetničke delinkvencije u tom arealu) definirana je kao skup osoba muškog spola starih od 15 do 21 godinu, kojima je isteklo najmanje 12 a najviše 18 mjeseci od dana kada im je sankcija prestala. Dodatni uvjeti koji su definirali karakteristike populacije bili su da im je sankcija izrečena za krivična djela protiv imovine i protiv života i tijela (zbog toga što djela iz tih dviju grupa maloljetnici čine u više od 95% slučajeva) i da im je izrečena ma koja sankcija predviđena Krivičnim zakonikom, koje se stvarno izriču (ukor, disciplinski centar, pojačani nadzor roditelja, pojačani nadzor organa starateljstva, odgojni zavod, odgojno-popravn dom i maloljetnički zatvor); zbog toga su isključeni maloljetnici kojima su izrečene sankcije koje se izvanredno rijetko izriču ili koje pretpostavljaju utvrđene i izrazite mentalne defekte ili devijacije (nadzor u drugoj porodici i upućivanje u drugu ustanovu). Kako su na ovom uzorku provedena i vrlo opsežna psihološka istraživanja koja

su pretpostavljala dovoljnu pismenost i razumijevanje jezika kojima govore narodi naše zemlje, uvedene su još dvije dodatne restrikcije. Populacija je definirana i kao skup osoba koje imaju završenih najmanje 4 razreda osnovne škole i razumiju hrvatski ili srpski, slovenski ili makedonski jezik.

Istraživanje je bilo usmjereno na istraživanje socioloških uvjeta za uspješnu resocijalizaciju onih osoba koje su krivična djela počinili kao maloljetnici. Zbog toga su uzorkom obuhvaćene samo one osobe kojima je, ma koja sankcija koja je predmet ovog istraživanja, izrečena dok su bili maloljetni ili prema postupku koji se primjenjuje prema maloljetnicima. Naravno nakon isteka sankcije te osobe nisu nužno trebale biti maloljetne.

S obzirom na način na koji je populacija definirana i uzorak izvučen, i s obzirom na efektiv uzorka koji je imao koeficijent pokrivanja od približno 0.25 od jednogodišnje populacije maloljetnika kojima ističu krivične sankcije, može se smatrati mogućom generalizacija dobivenih rezultata na populaciju maloljetnih delinkvenata u našoj zemlji čije karakteristike odgovaraju onima koje su definirale ovaj uzorak.

2.2 Varijable

Sistem socioloških i demografskih karakteristika iz koga su izvedene varijable koje su upotrebljene za procjenu socijalnih prilika u postpenalnom razdoblju konstruiran je tako da, prije svega, obuhvati one mikrosociološke dimenzije koje su prema rezultatima većine dosadašnjih istraživanja posebno važne za proces socijalizacije i internalizacije. Tom bloku varijabli pridodate su najvažnije varijable koje pripadaju institucijskom, socijalizacijskom sustavnom fenomenološkog modela stratifikacijskih dimenzija. Varijable koje pripadaju tim sustavima

ma omogućuju u izvjesnoj mjeri i procjenu položaja maloljetnika na različitim stratifikacijskim dimenzijama, naravno prije svega preko njegova pasivnog, a ne aktivnog statusa.

Informacije na temelju kojih su određene pozicije maloljetnika na tim varijablama prikupili su posebno instruirani socijalni radnici služeći se, koliko god je to bilo moguće, objektivnim izvorima informacija. Sistem za prikupljanje informacija i definiranje skalnih vrijednosti varijabli SV konstruirali su J. Špadijer, M. Mejovšek, S. Horga, I. Ignjatović, D. Radovanović, K. Momirović, V. Kovačević i D. Davidović.* Varijable izvađene iz tog sistema faktorizirane su na istovjetnom uzorku na kome je izvedeno i ovo istraživanje, metodom glavnih komponenata u kompletnom realnom prostoru i metodom glavnih osovina u reduciranom prostoru (Momirović, Špadijer, Petrović, Hošek i Zlobec, 1973). Nešto drugačiji sistem varijabli faktoriziran je i na uzorku maloljetnika kojima su upravo izrečene sankcije u svrhu određivanja strukture socijalnog prostora koja može biti od utjecaja na delinkventno ponašanje maloljetnika i donošenje odluke suda o sankciji za takvo ponašanje (Petrović, Špadijer, Hošek, Momirović i Zlobec, 1973). Značajne latentne dimenzije u VARIMAX poziciji mogle su se identificirati kao socijalno-ekonomski status, teritorijalna mobilnost, mikrosocijalni status, resocijalizacijski postupci i ekološki uvjeti. Utvrđeno je da sistem sadrži relativno malo zajedničke varijance i da latentne dimenzije ne mogu uvijek biti pouzdano interpretirane zbog znatnog specificiteta manifestnih varijabli.

U slijedećoj su tablici navedeni redni broj varijable (RB), dko varijable i njen sadržaj. Sve su varijable skalirane tako da veća vrijednost označu-

* Racionalne tog sistema navedene su u studijskom projektu: »Efikasnost sankcija prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela s posebnim osvrtom na povratništvo kod maloljetnika«. (Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu i Institut za kineziologiju u Zagrebu, 1968).

je povoljnije socijalne prilike izuzev varijablu za procjenu profesionalne i teritorijalne mobilnosti i broja promjena porodice. Prema tome varijable su pripadale klasi uređenih diskretnih varijabli.

Iako se razložito moglo pretpostaviti postojanje latentnoga multivarijatnog normalnog sistema koji generira ove varijable, ipak nije proveden proces normalizacije skalnih vrijednosti.

RB	CODE	VARIJABLA
1	STAROST	dob maloljetnika
2	ZANIMANJE	zanimanje maloljetnika
3	MOGŠKOLZAP	mogućnosti školovanja ili zaposlenja
4	RAZREDI	broj završenih razreda bilo koje škole
5	PROFMOB	broj promjena škole ili radne organizacije
6	POTPOR	cjelovitost porodice
7	PROMPOR	broj promjena porodice
8	SKOLAOCA	školska sprema oca ili substituta
9	NADROD	nadzor roditelja nad ponašanjem delinkventa
10	SOCEK	socio-ekonomski status porodice
11	KULNIVO	kulturna razina primarne grupe
12	VELIPOR	veličina porodice u kojoj je maloljetnik odrastao
13	POROD	odnosi u porodici
14	KOHPOR	porodična kohezija
15	SOCPATOR	socio-patološke pojave u porodici
16	POLITANG	politička angažiranost porodice
17	TERMOBPOR	teritorijalna mobilnost porodice
18	TERMOB	teritorijalna mobilnost maloljetnika
19	PORODSUD	sudjelovanje porodice u deliktima maloljetnika
20	PORODOP	da li porodica opravdava devijantno ponašanje maloljetnika
21	TUKUISP	da li porodica fizički kažnjava maloljetnika
22	GRDEISP	da li porodica grdi maloljetnika zbog njegove devijantne aktivnosti
23	PERSUAZ	da li je porodica uvjerava i savjetuje maloljetnika
24	BIOFRUSTR	da li porodica kažnjava maloljetnika frustracijom biotičkih potreba
25	SOCFRUSTR	da li porodica kažnjava maloljetnika frustracijom njegovih socijalnih potreba
26	UKISAK	da li postoje pokušaji resocijalizacije ispitanika uključivanjem u različite društvene aktivnosti
27	INTCENT	broj intervencija centara za socijalni rad
28	PROFPOM	pomoć ispitaniku u traženju zaposlenja ili produženju školovanja
29	MATPOM	materijalna pomoć ispitaniku
30	MIKINTEG	pomoć u procesu mikrosocijalne integracije
31	STOPKRIM	stopa kriminaliteta u kraju u kome maloljetnik živi
32	DEVGRUP	postojanje devijantnih grupa u kraju u kome maloljetnik živi
33	MJOKOM	postojanje organiziranih oblika okupljanja omladine
34	RELIGORG	postojanje religioznih organizacija u kraju u kome maloljetnik živi

Prema tome sve su analize izvedene metodama koje, iako tehnički pripadaju u kategoriju postupaka za analizu multivarijantnih normalnih sistema, zapravo proizvode efekte ekvivalentne postupcima za neparametrijsku analizu ordinalnih varijabli.

2.3 Metode obrade rezultata

Razlike između centroida grupa maloljetnika definiranih sankcijom koja je izrečena u socijalnom prostoru u postepenom razdoblju analizirane su kanoničkim diskriminativnim postupkom. U tu je svrhu primijenjen Weldmanov algoritam izveden na temelju metode diskriminativne analize koju je predložio Rao. Originalni Weldmanov program adaptirao je za računala tipa UNIVAC, serija 1100, L. Zlobec. Weldmanov algoritam sadrži i transformacije diskriminativnih vektora u latentni ortogonalni sustav koji se, jer je definiran korelacijama manifestnih i diskriminativnih varijabli, može tretirati i interpretirati kao sustav faktora kojih je pozicija orijentirana razlikama između grupa, a sadržajnim varijablama koje s tim latentnim dimenzijama imaju maksimalne korelacije. Iako takva definicija latentnih diskriminativnih dimenzija sugerira i mogućnost njihovih ortogonalnih ili kosih transformacija usmjerenih k postizanju neke jednostavne strukture, takve transformacije ipak nisu učinjene zbog toga što bi nužno uzrokovalo smanjivanje razlika između aritmetičkih sredina grupa na diskriminativnim varijablama.

Razlike između vektora aritmetičkih sredina grupa u prostoru onih socioloških varijabli koje se općenito smatraju relevantnim za proces resocijalizacije testirane su Wilksonovim testom.

Razlike između aritmetičkih sredina grupa na svakoj diskriminativnoj varijabli testirane su serijom Bartlettovih testova. Rezultati tih testova značajnosti su istovremeno i mjera real-

ne egzistentnosti pojedinih diskriminativnih dimenzija.

Zbog toga što su se vektori aritmetičkih sredina nesumnjivo značajno razlikovali, testirane su i hipoteze o razlikama aritmetičkih sredina grupa na svakoj pojedinoj manifestnoj varijabli primijenjenoj za određivanje socijalnih prilika maloljetnika u postepenom razdoblju. To je izvedeno uobičajenom jednofaktorskom analizom varijance iako su se, naravno, mogli primijeniti i nešto usavršeniji postupci za testiranje tih razlika ili razlika između pojedinih podgrupa definiranih samo nekim sankcijama (Morison, 1967; Bock, 1968).

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Vektori aritmetičkih sredina grupa definiranih sankcijama (tablica 1) značajno se među sobom razlikuju kao što pokazuju rezultati Wilksovog testa (tablica 2). Aritmetičke sredine grupa u diskriminativnim varijablama (tablica 3) značajno se međusobno razlikuju samo u prve dvije diskriminativne varijable kao što se vidi iz Bartlettovih testova u tablici 2. Pri tome je prva diskriminativna varijabla na kojoj se grupe razlikuju s kvadratom koeficijenta diskriminacije od čak 0.70 odgovorna za gotovo 59% intergrupne varijance. Važnost druge diskriminativne varijable mnogo je manja. Ona je odgovorna samo za nešto više od 12% intergrupne varijance s relativno niskim kvadratom koeficijenta diskriminacije od 0.15. Druge su diskriminativne varijable očito statistički beznačajne.

Najniže rezultate na prvoj diskriminativnoj varijabli imaju maloljetnici kojima su izrečene teže, redovito, institucijske sankcije. Relativno bolje rezultate na toj varijabli imaju maloljetnici kojima su izrečene relativno lake sankcije (ukor, pojačani nadzor roditelja). Varijabla je međutim orijentirana negativno; općenito sve maloljetnici, bez obzira na grupu kojoj

pripadaju, imaju negativne rezultate na toj dimenziji.

U tom obliku razmatrane su i sociološke varijable koje definiraju tu dimenziju.

Kako se vidi iz tablice 4, prva diskriminativna varijabla definirana je, pozitivno, stupnjem porodične integracije i kontrolom koju porodica ima nad ponašanjem maloljetnika, te pomoći koju su centri za socijalni rad maloljetnicima pružali u postpenalnom razdoblju, ako im je takva pomoć bila potrebna. Tu diskriminativnu varijablu definiraju također postignuta profesionalna ili obrazovna razina i, negativno, dob ispitanika. Pozitivni smjer dimenzije orijentiran je prema osobama koje, iako relativno mlade, imaju natprosječan obrazovni ili profesionalni status i žive pod kontrolom cjelovitih i kohezivnih porodica. Zbog načina skaliranja varijabli na temelju kojih je procijenjena postpenalna društvena pomoć, ovu dimenziju, na njenom pozitivnom polu, određuju prije svega maloljetnici kojima takva pomoć nije bila potrebna, jer je porodica u dovoljnoj mjeri preuzela brigu nad integracijom maloljetnika u odgovarajuću socijalnu sredinu. Ispitanici koji imaju visoke vrijednosti na toj diskriminativnoj varijabli, pripadaju porodicama kojih je ponašanje adekvatno uzorku ponašanja primarnih grupa koje se pozitivno sankcionira u našem vrijednosnom sustavu. Nema sumnje da su objektivne, posebno porodične prilike, maloljetnika s visokim vrijednostima na toj diskriminativnoj varijabli povoljne ne samo za proces socijalizacije već i zbog mladosti takvih osoba za proces internalizacije.

Kako se vidi iz centroida grupa na prvoj diskriminativnoj varijabli, maloljetnici kojima su izrečene blaže mjere imaju znatno povoljniji položaj od onih kojima su izrečene teže sankcije. Naročito povoljan položaj na toj varijabli imaju maloljetnici kojima je izrečen ukor, zatim pojačani nadzor

roditelja, a naročito nepovoljan imaju oni kojima je izrečena sankcija upućivanja u maloljetnički zatvor ili odgojno-popravni dom, kao i oni kojima je izrečena sankcija upućivanja u odgojnu ustanovu. Može se, dakle, s razlogom pretpostaviti da će maloljetnici iz prve grupe biti u objektivno povoljnijoj socijalnoj situaciji, a oni iz druge grupe u relativno nepovoljnijoj i da se prema tome u mjeru u kojoj socijalne prilike utječu na proces resocijalizacije može očekivati veća efikasnost lakših negoli težih sankcija. Čini se da se ne može očekivati efikasnost ma i najtežih sankcija čak kad bi i penalni tretman bio bolje programiran i proveden nego li je sada, ako se delinkventi, po isteku sankcije, vraćaju u izrazito nepovoljne socijalne sredine. Iako je delinkventno ponašanje i posljedica neadekvatnih regulativnih mehanizama, pa čak i neadekvatnih mehanizama koji reguliraju informatičke procese i procese donošenja odluka, nepovoljna socijalna sredina može potencirati neadekvatne uzorke ponašanja i tako interakcijom socijalnih utjecaja i osobina koje pripadaju ličnosti u užem smislu proizvesti mnogo nepovoljnije efekte od onih koji bi se mogli očekivati, bilo samo na temelju političkih svojstava, bilo samo na temelju uzoraka ponašanja koji su određeni socijalnim ulogama koje se moraju prihvatiti u određenoj društvenoj sredini. Sklop socijalne sredine i sustav vrednota koji je u nekoj sredini implicitno ili eksplicitno prihvaćen, mogu formirati egzemplarne modele ponašanja, u nepovoljnim prilikama sukladne s modelima koji proistječu iz neadekvatnih regulativnih mehanizama i slabe kognitivne kontrole. Štaviše, granice varijabiliteta socijalno prihvatljivog ponašanja u obliku generalnoga vrijednosnog sustava mogu biti omeđene i u osoba s povoljnom strukturom kognitivnih i regulativnih mehanizama ako su uronjene u socijalni prostor koji im nameće takve uloge i nudi takve primjere koji

proistječu bilo iz suprotstavljanja toj okolini ili iz prihvaćanja modela ponašanja te okoline, ali koji ni u jednom ni u drugom slučaju ne pripadaju u one oblike koji su općenito društveno prihvatljivi.

Očito, kako se uostalom vidi iz tablice 1, socijalne prilike maloljetnih delinkvenata tretirane bez obzira na sankcije koje su im izrečene, nisu osobito povoljne. Međutim, ipak su te prilike znatno povoljnije u onih kojima su izrečene lakše sankcije. Činjenica da su socijalne prilike općenito nepovoljne, a posebno nepovoljne za one koji se vraćaju u određenu socijalnu sredinu nakon sankcija zavodskog tipa, nameće razmatranje o stvarnoj svrsi ma koje sankcije koja se maloljetnicima izriče. Ako se penalnom tretmanu ne pridoda i organizirana društvena akcija usmjerena na radikalne promjene nepovoljne socijalne sredine u koju maloljetnici dolaze nakon tog tretmana, teško je očekivati da će bilo kakve promjene Krivičnog zakonika, Zakona o krivičnom postupku ili ma kojih drugih normativnih akata proizvesti učinke bolje od onih koji se mogu očekivati na temelju sintaliteta formiranog kognitivnim i regulativnim mehanizmima ličnosti i uzorcima i modelima ponašanja koje formira neadekvatna društvena sredina. Čak i kad bi bilo moguće formirati kognitivne i regulativne mehanizme u toku penalnog tretmana koji bi bili izrazito akriminogeni, utjecaj negativne socijalne sredine bi brzo neutralizirao takve pozitivne učinke. Problem je prema tome, osobito za maloljetnike s težim oblicima devijantnog ponašanja koji, kako se tvrdi, dolaze u post penalnom razdoblju u najnepovoljnije socijalne prilike, ne toliko usavršavanje penalnog postupka, pa čak ni adekvatnija individualizacija sankcija, već prije svega zahvat u strukturu onih socioloških dimenzija koje imaju izraziti kriminogeni utjecaj. Tretman maloljetnih delinkvenata neodrživ je od niza socijalnih i ekonomskih mje-

ra adekvatno ideološki utemeljenih, koje mijenjaju karakter društva u cjelini, a ne pokušavaju da mijenjaju karakter malog broja njegovih izoliranih članova. Sankcije koje se izriču maloljetnim delinkventima bez toga očito su samo paliativna mjera sumnjive efikasnosti. Umjesto da se sankcija individualizira diferenciranjem njezine težine, bilo bi vjerojatno razboritije da se postupci individualiziraju sukladno težini socijalnih prilika i to ne tako da se onima kojih su prilike nepovoljnije izriču teže sankcije, već tako da se poduzme takav opseg i intenzitet mjera za promjenu socijalne sredine koji će taj odlučujući faktor za proces resocijalizacije učiniti barem manje nepovoljnim. To, naravno, ne znači da se moraju uložiti značajni naponi da se programiraju i kontrolirano provedu takve operacije u okviru penalnog tretmana za koje s velikom vjerojatnošću može pretpostaviti da imaju pozitivan utjecaj na formiranje adekvatnih regulativnih mehanizama. Međutim, penalni tretman priprema maloljetnika za integraciju u određenu društvenu sredinu, a ne u bilo koju i bilo kakvu društvenu sredinu. Ako takav tretman proizvodi efekte koji povećavaju inkongruentnost ličnosti i sredine, njegova će uloga biti ne samo neznatna već u mnogim slučajevima čak štetna. Teško je oteti se dojmu da postupak prema maloljetnicima koji se sada provodi povećava njihovu otuđenost, iako je prevladavanje otuđenosti čovjeka jedan od prvih zahtjeva socijalističkoga samoupravnog socijalizma, onda bi on vjerojatno morao početi a ne završavati kod maloljetnih delinkvenata. Jer, konačno, većina mladih ljudi postane ono što od njih učini socijalna sredina, a to je istovremeno i njegovo opravdanje i osuda te socijalne sredine i društva općenito.

Druga diskriminativna varijabla diferencira zapravo maloljetnike kojima je izrečena sankcija upućivanja u maloljetnički zatvor, koji imaju najviše vrijednosti na toj dimenziji, od onih

koji su upućeni u disciplinski centar i koji imaju najniže vrijednosti na toj dimenziji. Grupa maloljetnika kojima su izrečene ostale sankcije ne razlikuju se među sobom značajno u ovoj varijabli i nalaze se približno u zoni prosječnih vrijednosti.

Iz tablice 4 vidi se da je druga diskriminativna varijabla vrlo slabo definirana. Nju pozitivno ili s vrlo niskim korelacijama definiraju mogućnosti školovanja i zaposlenja, pokušaji resocijalizacije frustracijom socijalnih potreba, broj intervencija centara za socijalni rad i takve ekološke karakteristike koje su određene većim brojem društveno organiziranih ustanova za okupljanje omladine i manjim brojem religioznih organizacija.

Vrlo je vjerojatno da je druga diskriminativna varijabla rezidualna dimenzija koja, nakon parcijalizacije prve diskriminativne varijable, diferencira maloljetnike koji žive u različitim tipovima gradskih aglomeracija. Disciplinski centri postoje samo u gradovima, i to praktički samo u jednoj od naših republika. Tip delinkventne aktivnosti zbog koje je po zakonu moguće izreći maloljetniku sankciju upućivanja u maloljetnički zatvor karakterističan je također za gradske sredine. Čini se da u određenom tipu urbanih aglomeracija s dobro organiziranom službom socijalnog staranja postoji posebna briga za prihvrat maloljetnika nakon njihova izlaska iz maloljetničkog zatvora, ali da to nisu istovremeno i one sredine u kojima postoje disciplinski centri. Uostalom, kako je dobro poznato, disciplinski centri postoje samo u onoj našoj republici u kojoj je osobito intenzivna aktivnost religioznih organizacija na okupljanju omladine. Otuda je druga diskriminativna varijabla najvjerojatnije artefakt specifičnosti nekih naših areala iz kojih se regrutiraju maloljetnici kojima se češće izriču sankcije koje orijentiraju poziciju ove dimenzije.

Na slici 1 prikazani su centrioidi grupa u diskriminativnom prostoru. Lako se može vidjeti da se jednostavnom paraboličnom funkcijom mogu omeđiti dvije regije. U prvu od njih pripadaju grupe maloljetnika kojima su izrečene zavodske sankcije, a u drugu oni kojima su izrečene izvaninstitucijske sankcije i disciplinski centar. Te se grupe očito razlikuju po položaju, prije svega na prvom diskriminativnoj varijabli.

Budući da su se grupe značajno razlikovale u cijelom prostoru varijabli za procjenu socijalnih karakteristika maloljetnika u postpenalnom razdoblju, bilo je opravdano analizirati razlike tih grupa na svakoj varijabli posebno. Razlike aritmetičkih sredina grupa koje su navedene u tablici 1 testirane su jednofaktorskom univarijantnom analizom varijance. Rezultati te analize navedeni su u tablici 5.

Kao što se i moglo očekivati maloljetnici koji su proveli određeni broj godina u zavodima za preodgoj, bili su znatno stariji nakon završetka penalnog tretmana od onih kojima su izrečene izvanzavodske sankcije. Oni su se, dakle, vratili u određenu društvenu sredinu u dobi kada je psihosomatski razvoj gotovo završen i kada je mogućnost daljeg djelovanja na formiranje bitnih karakteristika ličnosti relativno mala. Razdoblje koje su proveli u ustanovama za odgoj i preodgoj bilo je upravo ono razdoblje kad su se još uvijek mogle, valjano programiranim tretmanom, izazvati pozitivne promjene u konfiguraciji adaptativnih dimenzija. Međutim, u tom istom razdoblju osim što su bili podvrgnuti penalnom tretmanu koji se, čini se, provodi sasvim na nesustavan način, kako zbog nedostatka informacija o najprikladnijim transformacijskim operatorima, tako i zbog izvanredno loše kadrovske strukture osoblja koje u zavodima radi (Dobrinčić, Kovačević, Momirović i Singer, 1972), maloljetnici su bili urođeni u posebnu socijalnu sredinu, sa specifičnim uzorkom ponašanja koji

je reguliran vrijednosnim sustavom specifičnim za tu subkulturu. To nužno izaziva potrebu za prilagođavanjem upravo takvoj socijalnoj sredini, dakle za prihvaćanjem njoj specifičnih modela i normi ponašanja. Adaptivni mehanizmi formirani za takvu sredinu ne moraju nužno biti povoljni za adaptaciju na bilo koju drugu, a posebno ne za takve kojih je sociološka konfiguracija i inače nepovoljna, pa zahtijeva posebne adaptacijske napore. Došavši u takve sredine kao već formirane, iako ne i kao zrele ličnosti, bivši maloljetni delinkventi ne samo da mogu doživjeti adaptacijske šokove različitog intenziteta već, vjerojatno, više nisu dovoljno plastični za uspješne adaptacijske procese na bilo koju sredinu, ne nužno nepovoljnu. Da zatvorska ili pseudozatvorska sredina ne priprema na zadovoljavajući način maloljetnike za uklapanje u institucijski sustav, vidi se i po tome što je profesionalna razina tih delinkvenata u postpenalnom razdoblju osjetljivo niža od profesionalne razine koju imaju oni kojima su izrečene izvanzavodske sankcije. Mogućnosti školovanja i zaposlenja ispod prosjeka su kod maloljetnika kojima su izrečene mjere upućivanja u odgojni ili odgojno-popravni dom; to vjerojatno zato što se te sankcije često i izriču onima koji potječu iz takvih sredina koje takve mogućnosti ne osiguravaju na zadovoljavajući način. Općenito cijela skupina maloljetnika ima tek osrednje mogućnosti školovanja i zaposlenja što svjedoči o relativno niskoj razini njihova statusa u socijalizacijskom segmentu sustava stratifikacijskih dimenzija. S obzirom da je socijalizacijski sustav definiran pripremom za prihvaćanje uloga u institucijskom društvenom sustavu, razložito je očekivati da takva situacija izaziva dalje adaptativne teškoće. Intervencija društva koja bi promijenila poziciju maloljetnika na socijalizacijskim stratifikacijskim dimenzijama bila bi stoga neophodna kako bi preduvjeti

za postizanje povoljnijih pozicija u institucijskom sustavu bili osigurani. Socijalna adaptacija zavisi prije svega i naročito od pozicije i uloga u institucijskom sustavu. Jedno paralelno istraživanje (Hošek, Momirović i Singer, 1973) pokazalo je da je stupanj resocijalizacije dominantno definiran čak i ako se promatra u obliku odsutnosti recidivizma, razinom postignutom u institucijskom sustavu i pozicijom u socijalizacijskom sustavu. Jedno drugo usporedno istraživanje (Mejovšek, Horga i Momirović, 1973) pokazalo je da upravo dimenzije koje pripadaju socijalizacijskom i institucijskom sustavu omogućuje najbolju predikciju stupnja resocijalizacije uopće i stupnja delinkventne aktivnosti posebno. Pod tim izgovorom podatak da skupine maloljetnika diferencirane po sankcijama ne razlikuju po broju završenih razreda, iako se znatno razlikuju po godinama starosti, pokazuje na izrazito nepovoljnu poziciju, posebno onih kojima su izrečene zavodske sankcije. Prema tome, općenito nepovoljni osnovni uvjeti koji omogućuju da se putem socijalizacijskog sustava postigne zadovoljavajuća pozicija u institucijskom, pa otuda i u sankcijskom sustavu karakteristični za sve maloljetne delinkvente, posebno su nepovoljni za one podvrgnute zavodskom tretmanu.

I istraživanja na normalnoj populaciji (Momirović, Petrović, 1973) pokazuju na značajnu povezanost položaja u socijalizacijskom sustavu s položajem u institucijskom sustavu. U suštini isti rezultat, premda dobiven drugim postupkom i na sasvim drugoj populaciji, pokazuje da su uloge u institucijskom sustavu zapravo definirane pozicijom subjekta u socijalizacijskom sustavu (Tarbuk, Petrović, Gredelj, Hošek i Momirović, 1973). Stoga, ako igdje može sustav preodgoja imati suštinsku ulogu u pripremi za preuzimanje uloga u institucijskom sustavu, to je bez ikakve

sumnje provođenje takvih edukacijskih postupaka koji će kompenzirati nepovoljne pozicije maloljetnika u izvornom socijalizacijskom sustavu. Ta se uloga društva ne smije, međutim, ograničiti na razdoblje penalnog tretmana. Njegova kompenzatorna funkcija mora se protegnuti i na post-penalno razdoblje u kome se zapravo i provodi proces resocijalizacije. Na taj način institucije koje provode tretman maloljetnih delinkvenata moraju preuzeti funkciju korektora onih stratifikacijskih dimenzija od kojih bitno zavisi proces socijalizacije uopće, a koje su, kako se vidi, posebno nepovoljno konfigurirane u sredinama iz kojih potječu i u koje se vraćaju maloljetni delinkventi.

Nestabilnost subjekata koji su predmet ovog istraživanja u odnosu prema temeljnim društvenim ustanovama, vidi se po relativno velikom broju promjene škola ili radnih organizacija. I ovdje su maloljetnici iz odgojnih i odgojno-popravnih domova u nešto nepovoljnijem položaju od ostalih. No općenito vrijedi da su takve promjene bile češće u onih kojima su izrečene teže sankcije.

Cjelovitost porodice vrlo je često smatrana važnim činiocem za socijalnu adaptaciju, a nerijetko jednim od odlučujućih etioloških faktora maloljetničke delikvencije. U odnosu prema normalnoj populaciji, maloljetnici iz ovog uzorka općenito žive u nepovoljnijoj životnoj sredini; često u nepotpunoj porodici ili u porodici u kojoj je jedan od članova substitut roditelja. Ponovno maloljetnici kojima su izrečene zavodske sankcije, imaju izrazito nepovoljan položaj od onih kojima su izrečene izvanzavodske. Bez obzira na ispravnost ekstremnih introjekcionističkih teorija britanske analitičke škole ili nešto prihvatljivijih shvaćanja o važnosti cjelovite porodice, a posebno oca, za proces internalizacije, nema nikakve sumnje da razorena porodica već i objektivno izaziva ekonomske i pedagoške uvjete va-

žne za proces socijalizacije. Pri tome se ne može potpuno odbaciti možda često odveć naglašavana važnost identifikacije s imago oca za formiranje strukture superega. No i jednostavna kontrola ponašanja nije uvijek uspješna u necjelovitim porodicama, ili u porodicama u kojima između djeteta i substituta nekoga od roditelja postoje negativni emocionalni odnosi. Međutim, ni u takvim porodicama subjekti iz ovog uzorka nisu bili stabilni. Znatno je broj promjena porodice (dakako u odnosu prema normalnoj populaciji), a značajna je i razlika između maloljetnika kojima su izrečene izvanzavodske i zavodske mjere, posebno na štetu ovih potonjih.

Socijalni status djeteta umnogome zavisi od obrazovne razine njegovog oca. Kako su pokazala brojna istraživanja, pokazala se kao važan prediktor socijalnog statusa i u našoj zemlji (Saksida, Petrović, 1972; Saksida, Petrović, 1973; Petrović, Hošek, 1973; Tarbuk, Petrović, Gredelj, Hošek i Momirović, 1973; Saksida, 1973; Caserman, 1970). Školska sprema očeva u ovom uzorku maloljetnika iz ovog uzorka iznimno je niska. Značajno je niža kod maloljetnika kojima je izrečena sankcija upućivanja u odgojno-popravni dom, a tek nešto bolja od ove, a još uvijek vrlo loša kod onih kojima je izrečena sankcija maloljetničkog zatvora. Kako su pokazala spomenuta istraživanja u našoj zemlji, sve je veća zatvorenost mobilitetnih kanala i tendencija reprodukcije slojeva (bez obzira kako ih definirali). Raskorak između te činjenice i proklamirane društvene politike često stvara one interne konflikte koji uvjetuju asocijalna i antisocijalna ponašanja maloljetnika. Indoktrinacija, industrija zabave, stvaranje negativnih zapadnjačkih modela ponašanja, pravo na nasilje za rješavanje postojećih problema, još posebno kod maloljetnika koji pripadaju slojevima niskoga socijalno-ekonomskog statusa, stvaraju kulturalne uzorke nespojive s nor-

mama našeg društva i često izravno upućuju omladinu te subkulture na devijantne reakcije. Zbog toga osobito treba upozoriti na iznimno nizak socioekonomski status porodice i kulturnu razinu mikrosredine, naročito kod maloljetnika kojima je izrečena sankcija upućivanja u odgojno-popravni dom. Niska kulturna razina često je također različit po svojim društvenim regulativnim mehanizmima. Subkulture takvog, u načelu niske kulturne razine, često imaju i drugačija shvaćanja o granicama gdje neko ponašanje prelazi iz društveno prihvatljivog u neprihvatljivo s opće društvenog stanovišta — odnosno sociopatsko. Iako maloljetnička delikvencija sigurno nije posljedica siromaštva, neobrazovanosti i niska kulturna razina (trend kretanja maloljetničke delikvencije i u našoj zemlji čini se smanjuje korelaciju između statusnih dimenzija roditelja i delikventnog ponašanja djece) ipak vrlo nepovoljan položaj na tim dimenzijama svakako otežava socijalnu adaptaciju, a može biti posebno nepogodan u postpenalnom razdoblju.

Niska razina roditelja na bitnim stratifikacijskim dimenzijama ima određeni utjecaj i na nadzor nad ponašanjem njihove djece često iz sasvim objektivnih razloga. Takav je nadzor općenito bio u ovom uzorku slab, a posebno loš nad maloljetnicima koja su se u porodice vratili nakon zavodskog tretmana. Tome je pridonijela i veličina tih porodica. Doduše, maloljetnici kojima su izrečene mjere upućivanja u odgojnu ustanovu, ukor i pojačani nadzor organa starateljstva, potekli su iz većih porodica od onih kojima su izrečene druge sankcije, ali za provođenje posljednjih dviju mjera veličina porodice može biti objektivna smetnja. Velike porodice niske kulturne, ekonomske i obrazovne razine teško mogu sudjelovati u provođenju tretmana, a katkada je otežana i mogućnost njihove komunikacije sa starateljskim organima.

Općenito uzevši, skupina tih činilaca nepovoljnije djeluje na maloljetnike iz odgojnih i odgojno-popravnih ustanova, nego na one kojima je izrečena sankcija upućivanja u maloljetnički zatvor. Očito sud izriče mjere upućivanja u odgojne ustanove kako bi otklonio maloljetnike iz nepovoljne socijalne sredine, ali se, na žalost, maloljetnici, nakon završene sankcije, obično ponovno vraćaju u jednako nepovoljnu sredinu kao što je bila ona iz koje ih je sud uklonio.

Vidi se to i po tome što maloljetnici iz odgojnih i odgojno-popravnih domova žive u sredinama u kojima su odnosi u porodici bitno lošiji negoli su odnosi u porodicama u kojima žive ostali maloljetnici. I porodična kohezija je u takvih porodica slaba, no ovdje je zapravo najniža u porodicama maloljetnika kojima je izrečena sankcija upućivanja u maloljetnički zatvor.

Socijalno patološke pojave u porodici u cijelom su uzorku relativno niske. Najveća je učestalost takvih devijacija međutim u porodicama u koje se vraćaju maloljetnici nakon zavodskih sankcija. Učestalost socijalno-patoloških pojava u porodicama maloljetnika iz ovog uzorka na žalost se ne može usporediti s učestalošću takvih pojava u porodicama koje nemaju delikventne potomke, jer valjanih informacija o takvoj učestalosti nema, barem ne dobivenih na reprezentativnim uzorcima iz naše populacije. Otuda je umjesna samo analiza relativnog položaja maloljetnika kojima su izrečene različite sankcije. No činjenica da je učestalost socio-patoloških pojava najviša kod onih porodica u koje se vraćaju maloljetnici nakon zavodskih sankcija — ponovno navodi na razmišljanje o stvarnom smislu takvih parcijalnih rješenja maloljetničke delikvencije, pa čak i više, navodi na misao o pretežno represivnom značenju tih mjera, gdje se u interakciji krivično djelo — sankcija gubi ličnost delikventa kao totalne ličnosti za

čiju resocijalizaciju, a time i sudbinu, društvo je zainteresirano. Otuđeni čovjek podvrgnut je otuđenom postupku i vraća se u sredinu u kojoj za prevladavanje te otuđenosti, ako bi i imao lične moći i želje, nema realnih mogućnosti.

Pomnija inspekcija podataka o teritorijalnoj mobilnosti porodice i teritorijalnoj mobilnosti maloljetnika može dati zanimljive informacije koje diferenciraju maloljetnike ne samo prema težini izrečene sankcije već i prema nekim objektivnim životnim uvjetima. Maloljetnici kojima su izrečene zavodske sankcije, mijenjaju mjesto boravka češće od svih ostalih, ali relativno često to čine i oni kojima je izrečena sankcija ukora. Porodice maloljetnika kojima je izrečena sankcija ukora, mijenjaju mjesto boravka češće od porodica svih ostalih maloljetnika. Dok se kod povećane teritorijalne mobilnosti maloljetnika kojima su bile izrečene zavodske sankcije može tražiti uzrok prije svega u njihovoj teškoj adaptaciji na nove sredine, pa je mijenjanje sredine zapravo bijeg od spoznaje o teškoćama socijalne adaptacije, treba tražiti uzrok teritorijalne mobilnosti porodica koje imaju djecu a kojoj je bila izrečena sankcija ukora u općem trendu teritorijalne mobilnosti koja kod nas u principu uvijek znači mobilnost u bolje uvjete (gradske aglomeracije). Potonje potvrđuje i činjenica da se sankcija ukora izriče obično maloljetnicima kojih su porodice po mišljenju suda integrirane i socio-ekonomski dobro stojeće ili pozitivno ekspanzivne. Ne može se, naravno, očekivati da će porodice maloljetnih delikvenata spremno izjaviti socijalnim radnicima da opravdavaju devijantno ponašanje svojih potomaka. Činjenica, međutim, da su takve izjave češće davale porodice maloljetnika kojima su izrečene zavodske sankcije, pokazuje do koje su mjere uvjeti u koje se vraćaju maloljetnici nakon završene zavodske sankcije nepovoljni za proces njihove resocijalizacije.

S obzirom da su to mahom porodice s najtežim socioekonomskim statusom, razinom obrazovanja i kulturnom razinom, to je u prvi mah logično. Ali to vjerojatno ima opravdanje i širu društvenu dimenziju koju ne bi trebalo zanemariti pri analizi te pojave. Porodice koje se nalaze na marginama društvenog života, i koje žive životom u kojem je prerestano prisutno maksimalno na primarnu egzistenciju utječuća neskladnost između društvenih proklamacija i stvarnosti njihova života, vjerojatno konfliktnost te neskladnosti kompenziraju i projekcijom svog nezadovoljstva u opravdavanje delikventnog ponašanja svoje djece.

Maloljetnici kojima su izrečene različite sankcije ne razlikuju se značajno među sobom prema intenzitetu agresivnih resocijalizacijskih postupaka kojima su podvrgnuti. Razlikuju se međutim značajno prema intenzitetu persuazivnih tehnika i prema pokušajima okupacijskog tretmana. Kod toga su ponovno oni koji su bili podvrgnuti zavodskom tretmanu općenito u nepovoljnijem položaju od ostalih.

Postpenalna pomoć je očito, prema svemu što je do sada utvrđeno, nužan faktor u resocijalizaciji. Mjerena brojem intervencija centara za socijalni rad, takva je pomoć očito bila vrlo slaba. Centri su jedino relativno često intervenirali kod maloljetnika koji su izašli iz maloljetničkog zatvora, ali i ovdje očito nedovoljno s obzirom na prirodu situacije u koju su takvi maloljetnici došli. Pomoć u zaposlenju i školovanju pružali su centri najčešće onima kojima je takva pomoć bila najmanje potrebna, tj. maloljetnicima kojima su izrečene izvanzavodske sankcije. Onima koji su se vratili nakon zavodskog tretmana, pomoć ili nije pružena ili je bila bezuspješna. Jednako vrijedi i za materijalnu pomoć i za pomoć mikrosocijalne intergacije. Maloljetnicima kojima su izrečene zavodske sankcije takva je pomoć bila najpotrebnija, jer su se vratili u izrazito

nepovoljnu sredinu, ali im je pružena rijetko i s malim uspjehom.

Sistem postpenalnog staranja u našoj zemlji očito je vrlo slab. U mnogim su prilikama centri za socijalni rad ocijenili da pomoć nije potrebna, iako nema nikakve sumnje da bi pomoć takve vrste bila korisna i kad bi bila riječ o osobama koje žive u znatno povoljnijim uvjetima od onih u kojima žive maloljetni delikventi, a posebno oni s težim oblicima ponašanja. Relativno velika učestalost pokušaja da se takva pomoć pruži dijelom se može pripisati nedovoljnoj organiziranosti centara za socijalni rad i njihovoj, više nego lošoj, kadrovskoj ekipiranosti. Unatoč nesumnjivosti tih činjenica ne treba zanemariti ni poznatu pojavu takvih i sličnih službi bilo u našoj zemlji bilo u inozemstvu — gotovo redovito imaju od njih, kao i od drugih oblika društvenog standarda, više koristi oni koji su statusno na višoj razini nego oni koji su na socijalnom dnu, pa zapravo službe, koje bi bar donekle trebale da smanje

objektivnu i subjektivnu društvenu diferencijaciju, tu diferencijaciju stvarno povećavaju.

Za razmatranje razlika u stupnju socijalne integracije maloljetnika kojima su izrečene različite sankcije značajno je da su razlike u stopi kriminaliteta, broju devijantnih grupa i religioznim organizacijama u arealima u kojima žive beznačajni. Razlike između areala prema postojanju organiziranih institucija za okupljanje omladine mogu se pripisati samo tome što je takvih institucija zapravo manje u arealima u kojima inače postoje disciplinski centri. Prema tome, objektivni ekološki uvjeti koji mogu povoljno ili nepovoljno djelovati na delikventnu aktivnost maloljetnika u postpenalnom razdoblju, praktički su jednaki za sve maloljetnike, bez obzira na vrstu sankcije koja im je izrečena. To, naravno, ne znači da su ti uvjeti općenito povoljni. Maloljetnici se u prosjeku vraćaju u areale s osrednjom stopom kriminaliteta i u one gdje postoji jedna devijantna grupa.

Tablica 1

VEKTORI ARITMETIČKIH SREDINA GRUPA U MANIFESTNIM VARIJABLAMA

VARIJABLA	G r u p a						
	1	2	3	4	5	6	7
1	17.92	18.90	18.70	19.04	19.43	19.48	19.34
2	2.42	2.03	2.36	2.01	2.19	1.63	1.78
3	2.24	1.94	2.23	2.04	1.88	1.83	2.16
4	8.63	8.45	8.70	8.63	9.38	8.51	8.64
5	1.48	1.58	1.50	1.73	1.88	1.92	1.78
6	5.13	5.35	5.09	5.02	4.38	4.25	4.70
7	1.12	1.06	1.05	1.12	1.40	1.22	1.42
8	6.53	6.35	6.09	6.83	6.17	4.77	5.84
9	2.56	2.13	2.50	2.14	1.88	1.70	1.94
10	2.83	2.81	2.96	2.67	2.64	2.35	2.86
11	2.58	2.61	2.59	2.49	2.45	2.25	2.54
12	2.78	2.35	2.64	2.75	2.93	2.62	2.66
13	3.48	3.19	3.46	3.27	2.88	2.87	3.02
14	2.50	2.35	2.48	2.40	2.00	2.09	2.00
15	2.75	2.71	2.80	2.65	2.50	2.52	2.56
16	.15	.09	.15	.15	.11	.07	.16
17	.48	.16	.14	.23	.12	.19	.28
18	.46	.26	.21	.26	.67	.59	.52
19	1.96	2.00	2.00	1.99	1.98	1.95	1.96
20	2.95	2.97	2.98	2.95	2.81	2.84	2.86
21	1.18	1.26	1.18	1.22	1.14	1.25	1.28
22	1.69	1.61	1.68	1.81	1.74	1.74	1.78
23	1.92	1.77	1.91	1.90	1.71	1.82	1.88
24	1.02	1.03	1.04	1.05	1.00	1.09	1.06
25	1.18	1.16	1.16	1.20	1.19	1.17	1.32
26	1.44	1.29	1.30	1.30	1.14	1.13	1.18
27	1.07	.58	1.57	2.10	1.90	1.75	2.50
28	3.29	2.94	3.16	2.85	2.83	2.45	2.20
29	2.58	2.29	2.52	2.28	2.17	2.19	2.06
30	3.47	2.94	3.21	3.12	2.67	2.60	2.32
31	2.03	1.90	2.11	2.01	1.88	1.97	2.08
32	1.95	1.71	1.96	1.67	1.71	1.75	1.74
33	1.75	1.52	1.80	1.78	1.83	1.78	1.84
34	1.29	1.39	1.27	1.41	1.45	1.35	1.22

Tablica 2

WILKSOV TEST ZNAČAJNOSTI RAZLIKA VEKTORA ARITMETIČKIH
SREDINA I BARTLETTOVI TESTOVI ZNAČAJNOSTI KORIJENA
DISKRIMINATIVNE JEDNADŽBE

TRAG	1.1954				
λ	.368				
DF 1 =	204	DF 2 =	2631		
F =	2.374	P =	0000		

Diskrimi- nativna varijabla	Korijen	% Intergrupne varijance	x^2	DF	P
1	.705	58.93	246.841	39	.0000
2	.151	12.63	65.108	37	.0039
3	.103	8.62	45.391	35	.1176
4	.105	8.79	46.244	33	.0669
5	.082	6.84	36.386	31	.2365
6	.050	4.19	22.650	29	.7905

Tablica 3

CENTROIDI GRUPA NA DISKRIMINATIVNIM VARIJABLAMA

VARIJABLA	1	2	3	4	5	6
1	-1.64	1.47	3.04	-.82	-.13	2.60
2	-2.28	1.06	2.91	-.65	.21	2.63
3	-2.03	1.50	3.05	-.76	-.07	2.90
4	-2.35	1.35	3.27	-.87	-.10	2.62
5	-2.80	1.41	3.24	-1.10	.02	2.69
6	-2.91	1.33	2.98	-.74	-.25	2.66
7	-2.92	1.76	3.01	-.71	.03	2.58

Tablica 4

MATRICA KORELACIJA SOCIOLOŠKIH I DISKRIMINATIVNIH VARIJABLI

VARIJABLA	1	2	3	4	5	6
1	— .55	— .11	.13	— .05	.06	.23
2	.33	.08	.14	— .24	.16	.19
3	.27	.35	— .02	.09	.11	.06
4	— .02	.05	.19	— .30	.11	.10
5	— .29	— .06	.08	— .11	— .16	— .11
6	.31	— .03	.05	.13	.37	— .02
7	— .24	.28	.05	— .21	.13	— .26
8	.18	.02	.32	— .20	.28	— .13
9	.63	.22	.04	.01	.17	.23
10	.17	.21	.01	.04	.35	.15
11	.22	.14	.06	.00	.44	.03
12	.05	.18	.37	— .47	— .16	— .10
13	.44	.10	.07	.08	.07	.16
14	.43	— .13	.09	.09	— .05	.17
15	.25	.01	— .04	.12	.10	.22
16	.09	.18	.14	— .05	.09	— .02
17	.20	.15	— .09	.05	— .15	— .48
18	— .12	.09	— .12	— .14	— .18	— .28
19	.05	— .07	.15	— .05	.25	.26
20	.24	— .07	.04	.16	.14	.17
21	— .09	— .00	— .13	.23	.02	— .16
22	— .10	.09	.26	— .13	— .13	— .16
23	.19	.22	.02	.19	— .19	— .02
24	— .12	— .02	— .14	.24	— .23	— .03
25	— .07	.23	.01	.04	.13	— .20
26	.40	.04	.03	.03	.03	— .19
27	— .26	.32	.36	— .16	— .08	.02
28	.48	— .15	.15	— .24	.03	.26
29	.33	— .02	— .06	.02	— .14	.17
30	.53	— .14	.18	— .13	— .17	.08
31	.08	.26	— .04	.18	— .07	.17
32	.17	.12	— .17	.08	— .10	.19
33	— .09	.33	.22	— .22	— .26	.17
34	— .07	— .29	.27	— .28	.01	— .05

Tablica 5

REZULTATI TESTIRANJA RAZLIKA ARITMETIČKIH SREDINA GRUPA U
POJEDINIM VARIJABLAMA

(DF (B) = 6, DF (W) = 476)

VARIJABLA	F	P
1	12.22	.00
2	4.56	.00
3	4.03	.00
4	.91	.51
5	3.19	.00
6	4.86	.00
7	3.85	.00
8	2.50	.02
9	16.95	.00
10	2.39	.03
11	3.12	.01
12	2.37	.03
13	7.76	.00
14	7.78	.00
15	2.52	.02
16	.86	.53
17	2.76	.01
18	2.35	.03
19	1.01	.42
20	3.00	.01
21	.77	.59
22	1.25	.28
23	2.86	.01
24	1.31	.25
25	1.04	.40
26	5.92	.00
27	4.86	.00
28	9.48	.00
29	4.03	.00
30	11.09	.00
31	1.56	.16
32	1.57	.15
33	2.45	.02
34	1.72	.11

4. ZAKLJUČAK

Dobiveni su rezultati očito porazni. Maloljetnici u postpenalnom razdoblju dolaze redovito u nepovoljne socijalne prilike. Pri tome su te prilike utoliko nepovoljnije, ukoliko je društvo uložilo veći napor da u toku penalnog tretmana ostvari potrebne uvjete za njegovu resocijalizaciju. Nepovoljnost socijalnih prilika najvećim se dijelom može pripisati neadekvatnosti uže socijalne sredine čiji prihvata i utjecaj ima najveći neposredni učinak na proces resocijalizacije.

Postpenalna pomoć koje porodice najvećim dijelom niskoga socijalnog, ekonomskog, kulturnog statusa mogu maloljetnicima pružiti, očito je nedovoljna. Posebno je takva pomoć nedovoljna za maloljetnike kojima su izrečene sankcije upućivanja u odgojne i odgojno popravne ustanove i maloljetnički zatvor. Te porodice mahom necjelovite i sa slabom kohezijom teško mogu ostvariti kontrolu maloljetnikova ponašanja. Položaj maloljetnika u socijalizacijskom sustavu zbog toga je loš, pa su otuda i slabi izgledi

takvog maloljetnika da postigne zadovoljavajući položaj u institucijskom subsistemu. Postpenalna pomoć koju društvo pruža maloljetnicima općenito je nedovoljna, a zakazuje tamo gdje je najpotrebnija. Kako se maloljetnici kojima su izrečene sankcije različite težine značajno razlikuju među sobom po poziciji koju zauzimaju u prostoru analiziranih socioloških varijabli, imaju i nejednake šanse za uspješnu socijalnu integraciju u onoj mjeri u kojoj integrativni procesi zavise od socioloških činilaca. Čini se da nije učinjen dovoljan napor da se penalni tretman programira tako da omogući uspješnu adaptaciju na realne uvjete u kojima će se maloljetnik naći po završetku tog tretmana i da je još manji napor učinjen da se izrazito nepovoljni uvjeti učine snosljivijim. Može se otuda smatrati razboritim i neophodnim integriranjem penalnog i postpenalnog tretmana u jednu nedjeljivu cjelinu. Bez obzira

na pokušaje koji su u tom smjeru učinjeni, sistem centara za socijalni rad ne samo da pati od nedostataka koji su posljedica objektivnih organizacijskih, materijalnih i kadrovskih mogućnosti već i posljedica nedovoljno operacionaliziranih ciljeva zbog nedostataka valjanih informacija koje su neophodne da bi se takvi ciljevi mogli zaista operacionalno formulirati i izraditi programi, koji će biti uspješni i provedeni na dovoljno kontroliran način.

Sociopatološke pojave su u biti društveni problem koji može biti rješavan samo organiziranim naporom čitavog društva a ne palijativnim mjerama pojedinih njegovih segmenata. S obzirom na značaj omladinske delikvencije same po sebi, a posebice na socijalizirane oblike ponašanja i nede-linkventne omladine, čini se da ni u okvirima postojećih društvenih mogućnosti nisu nađena rješenja adekvatna stvarnoj težini problema.

K. Petrović and K. Momirović

DISCRIMINANT ANALYSIS OF SANCTIONS IN THE SPACE OF SOME
SOCIOLOGICAL DIMENSIONS OF JUVENILE DELINQUENTS IN
POSTPENAL PERIOD

Summary

The differences between juvenile delinquents' groups, defined by sentenced sanctions, in sociological and demographic characteristic in postpenal period were analysed by means of canonical discriminant analysis. Also the differences in every-one variable for the estimation of social conditions were tested by means of uni-factor analysis of variance. The results showed that adolescents in postpenal period, in general, returned to the unfavourable social conditions, the more severe the sanction — the more unfavourable the conditions. These unfavourable conditions consisted mostly of destroid family integrity, lack of control of juvenile delinquents and very low educational or professional degree of juvenile delinquents.